

Lunds universitet

Magisteruppsats 2013

Språk- och litteraturcentrum

Gabi Limbach

REMARK över **REMARQUE**

Om sidouppslagsformer i SAOB

Handledare: Bo Wendt

Innehåll

1 Inledning	2
1.1 Tidigare forskning.....	3
1.2 Syfte	4
1.3 Disposition	5
2 Metod och material	5
2.1 Metod	5
2.2 Material	6
3 Om SAOB.....	7
3.1 Historisk bakgrund och syfte	7
3.2 SAOB:s struktur.....	9
3.3 Anvisningar för redigeringen av SAOB.....	10
4 Sidouppslagsform	11
4.1 Begreppsutredning	11
4.2 Anvisningar för redigering av sidouppslagsform.....	12
5 En granskning av sidouppslagsformerna i trettiosex artiklar.....	14
5.1 Ortografiska sidouppslagsformer	15
5.2 Morfologiska sidouppslagsformer	16
5.2.1 Inhemsk formvariation.....	16
5.2.2 Variation på basis av de långgivande språkens former.....	22
5.3 Övriga	24
5.4 Bruklighetsbeteckning och tidsaspekt.....	25
5.5 Sammanfattning	27
6 Slutsatser och diskussion	28
Litteraturförteckning	30
Bilaga 1	33
Bilaga 2	37
Bilaga 3	38

1 Inledning

Att utarbeta en ordbok är på sätt och vis ett oavslutbart arbete. Det händer hela tiden saker och ting med språket, och man upptäcker ständigt nya egenskaper hos orden och nya sammanhang. Svensk ordbok är på det sättet en rapport från ett forskningsfält (Abelin & Allén 1994:V).

Med de orden inleds *Svensk ordbok* 1994. Orden skulle dock kunna sägas vara giltiga för alla ordböcker och i synnerhet för *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien sedan 1893: det största lexikografiska projektet i Norden.

Den här uppsatsen granskar användningen av *sidouppslagsformer* i *Svenska Akademiens ordbok*, SAOB. Studien faller innanför ramen för begreppet ordbokskritik använt i sin vidare mening (Svensén 2004:567), det vill säga metalexikografi och lexikografihistoria. SAOB:s struktur är utarbetad under 1800-talet och den har förändrats mycket lite sedan ordboken först började ges ut vid 1800-talets slut. Förändringar i strukturen kan numera inte bli annat än obetydliga (Malmgren 2006:274). Malmgren lyfter frågan huruvida det går att recensera SAOB på 2000-talet (ibid.). Han utgår från resonemanget att en recension skrivs i syfte att påverka och menar att svaret måste bli nej om syftet med granskningen avser att förändra ordbokens yttre ramar. Om syftet med granskningen däremot är att öka förståelsen för de olika val som redaktionen ställts inför och beslutat om, för att på så sätt belysa såväl äldre som nyskrivna artiklar i ordboken ur ett helhetsperspektiv, vill jag hävda att svaret är ja. I vissa fall finns de lexikografiska besluten belagda i skrift. Ett tidigt exempel på det är den första handboken för SAOB:s redigering som utarbetades av Ernst Albin Kock och trycktes 1904. I andra fall återstår endast att granska resultatet, det vill säga själva ordboken. Vad gäller sidouppslagsformer menar jag att informationen bör kompletteras genom att granska hur ordbokens handskas med dem. Dessutom finns inom ordbokens givna ramar möjligen ändå rum för smärre förändringar menar Malmgren och ger exempel på hur sådana skulle kunna se ut (2006:279). Medvetenheten om det ”oavslutbara” i projektet fanns redan innan SAOB började ges ut.

Om en Svensk Ordbok någonsin skall i ljuset framkomma, lærer des Auctor få bårtlägga den grannlagenheten, at vilja hafva henne fullkomlig; ty sådana arbeten äro af den natur, at de utan ända tåla tilläggning och förbättring (Abraham Sahlstedt, citerat efter Ljunggren 1904:3).

Förfaringssättet med sidouppslagsform i SAOB har tidigare främst beskrivits genom att visa enskilda exempel på artiklar i ordboken där sidouppslagsformer har använts. Med den här uppsatsen vill jag gå några steg bortom den beskrivningen.

1.1 Tidigare forskning

Carl-Erik Lundbladh sammanfattade 2003 kritiken av SAOB och konstaterar att den inte har varit omfattande. ”Kritiska granskningar har inte gjorts sedan Beckman (1913) eller möjligen Ekwall (1926)” enligt Lundbladh (2003:100). Nya häften, hävdar han, har istället nästan alltid erhållit artig uppskattning över redaktionens arbete men undantagsvis framkommer viss kritik. Den kritiken berör främst komplicerade betydelsebeskrivningar och svåröverskådliga artiklar (ibid.).

1895 gör Elias Wadstein en av de första recensionerna av SAOB i sin granskning av ordbokens första häfte som utkom 1893. I granskningen tar Wadstein bland annat upp SAOB:s variantformer och användning av sidouppslagsform. Wadstein menar att ordbokshäftet är alltför sparsamt vad gäller uppslagsord i fråga om variantformer. Han tillstår att alla varianter inte kan tas med eftersom det vore alltför utrymmeskrävande. Wadstein vill göra gällande att ordboksredaktionen bör arbeta efter den grundsatsen att ord som inte bara har annan stavning utan också annat uttal än huvudformen bör erhålla särskild uppslagsplats med hänvisning till huvudformen. Han har två argument för att så bör ske, dels av det praktiska skälet att variantformerna annars blir svåra att hitta eftersom de inte redovisas på sin alfabetiska plats, dels att sådana variantformer i hans tycke ”i de flesta fall åtminstone – (från nysvensk synpunkt) äro andra ord än de resp. huvudorden” (1895:378). Det förra argumentet är också skäl till att Wadstein efterlyser fler uppslagsord med alfabetisk uppslagsplats vad gäller variantformer som endast avviker med hänsyn till stavningen om den är av betydande art. Som exempel ger han bland annat att *abbotissa*, en nybildning till *abbot*, endast finns under *abbedissa*. Han är vidare kritisk till ordboksredaktionens behandling vad gäller variantformer under uppslagsorden *abrodd* och *aderton*. Det förra uppslagsordet får jag anledning att återvända till. Vad gäller det senare så har *attan* behandlats som sidouppslagsform till *aderton* vilket Wadstein menar är missvisande eftersom ordets samtida användning i språket endast inskränker sig till svordomar. Wadsteins kritik vad gäller ordboksredaktionens förfaringssätt med *attan* exemplifierar den konflikt som redaktionen kontinuerligt möter mellan historisk samhörighet och nysvensk ordidentifikation.

Lennart Larsson närmar sig variantformerna över hundra år senare genom att lyfta fram SAOB:s normativa inslag och pekar på det starka sambandet som existerade mellan SAOB och SAOL. Han lyfter fram flera fall där ordboksredaktören valt att frångå sidouppslagsformer trots att det existerat ett flertal levande stavningsformer. Han lyfter fram variantformen *petimeter*, som ett ”exempel på hur oförmågan att helt och fullt erkänna

stavningsvarianter som inte är godtagna av SAOL leder till att SAOB:s artiklar biter sig själva i svansen” (2012:393). Larssons kritik gäller således att SAOB:s redaktion inte har förhållit sig självständigt till SAOL:s ortografi.

Sidouppslagsformer i SAOB har tidigare främst beskrivits genom att visa exempel på artiklar där sådana förekommer. En sådan beskrivning av sidouppslagsform väljer bland annat Krieghoff (2003) som också lämnar fyra hänvisningar till *sidofom* i en fotnot (2003:17): Allén (1986), Ekbo & Loman (1971), Sigurd (1972) och Pettersson (1999). Av dessa berör Allén sidouppslagsform i förbigående i en beskrivning över hur artiklarna i SAOB byggs upp (1986:246). På samma sätt omnämns sidouppslagsform hos Sigurd (1972:26). Ekbo & Loman ger inte heller någon definition utan endast exempel (1971:20). Pettersson och Krieghoff är de som kommer närmast en beskrivning genom att skriva ut den information som kan avläsas för de specifika exempel som ges, exempelvis: ”Sidofom: Ordet *racket* har tidigare haft en annan stavning men framför allt ett annat uttal. Uppgifterna inom parentes återger detta uttal, sådant det är anfört i tidigare ordböcker” (Pettersson 1999:236). Även Carl-Erik Lundbladh (1992) använder endast exempel på sidouppslagsform. Ett fåtal exempel ringar dock inte in en mer noggrann definition och ingen av dem tar ett vidare grepp om vilka ord som blir sidouppslagsformer i SAOB. För att kunna göra det måste fler exempel studeras tillsammans med de dokument som har utgjort ett underlag för redigeringen av ordboken.

1.2 Syfte

Att hitta en beskrivning av hur sidouppslagsform generellt används låter sig inte göras eftersom det står varje redaktion fritt att bestämma om och i så fall hur man använder sig av flera uppslagsformer vid sidan av varandra. En allmänt hållen definition av sidouppslagsform skulle dock kunna lyda: lemma som i ordböcker redovisas efter "eller", "även" och dylikt vid sidan av den egentliga, alfabetiskt placerade uppslagsformen. Den övervägande delen av de beskrivningar som finns över sidouppslagsform i SAOB hittills består, liksom nämndes ovan, av enskilda exempel såsom följande:

GADD *gad*⁴, sbst.¹, r. l. m., förr äv. **GADDE**, m.; best. **-en**; pl. **-ar**.

Syftet med den här uppsatsen är att gå bortom de enskilda exemplen och närmare precisera hur SAOB har använt sig av förfaringsättet med sidouppslagsform. Uppsatsen granskar vilka slags ordvarianter som blir sidouppslagsformer i SAOB med utgångspunkt från trettiosex artiklar som valts ur varje band som hittills getts ut av ordboken.

1.3 Disposition

Det följande kapitlet redogör för undersökningens metod och material. Kapitel tre fördjupar materialbeskrivningen genom att presentera SAOB:s historiska bakgrund, syftet med ordboken och dess struktur. Därefter följer en beskrivning av SAOB:s redigeringsanvisningar vad gäller sidouppslagsform och en begreppsutredning över den terminologi som har använts. Kapitel fem innehåller analysen av materialet. Avslutningsvis följer ett kapitel som sammanfattar och redogör för slutsatserna och ger förslag på vidare diskussion och undersökning.

2 Metod och material

2.1 Metod

Undersökningen är kvalitativ. Antalet bearbetade huvudord i SAOB uppgår totalt till 53396¹ och växer alltså jämt. Huvudorden behandlas långt ifrån alltid tillsammans med sidouppslagsformer men omfattningen medger inget annat än att granska ett urval av artiklar. Urvalsmetoden har skett genom att den första förekommande artikeln som behandlar ett substantiv med sidouppslagsform har valts ut ur vart och ett av ordbokens nuvarande trettiosex band. De trettiosex artiklarna i undersökningen utgör ett försiktigt skrap på ytan i ett försök att närmare granska SAOB:s användning av sidouppslagsform.

SAOB har getts ut i häften som i sinom tid sammanförts i band. Det första häftet utkom 1893 och fem år senare utkom det första bandet som innehåller uppslagsord från *a* till *anlöpning*. Det andra bandet innehåller uppslagsorden *anmana* – *barhufvad*. Beslutet om när banden ska tryckas och ges är gjort på basis av omfång. Det har således inte funnits ett mål från början att den första artikeln ska behandla *anmana* och den sista *barhufvad* i band två av ordboken. Ett sådant förfaringssätt utesluter någon planering om vilka artiklar som blir de första i ett band. Det innebär att det inte föreligger någon misstanke om att de första artiklarna i ett band ska ha fått särbehandling med en ovanligt omsorgsfull redigering, varför den ovanstående metoden bör lämpa sig väl.

En kritik som framförts av Lennart Larsson är att SAOB inte förhåller sig självständigt till SAOL (2012:393). För att kontrollera huruvida SAOB förhåller sig självständigt till

---

¹ SAOB-redaktionens nätsidor. *Statistik över SAOB*. Hämtat från <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>. 29 april 2013.

SAOL vad gäller sidouppslagsformerna i materialet, har jag kontrollerat uppslagsorden mot den aktuella upplagan av SAOL. En sådan kontroll förutsätter att uppslagsordet har tagits med i SAOL vilket ofta inte är fallet. SAOL är en rättstavningsordlista över samtidspråket. 2010 uppgick antal huvudord och sammansättningar i SAOB till cirka 423.000 ord som inte omfattar hela alfabetet medan exempelvis den trettonde upplagan av SAOL behandlar 125.000 nusvenska ord. Man bör hålla i åtanke att de första upplagorna av SAOL inte är lika omfattande. Den sjätte upplagan av SAOL innehåller 40.000 ord att jämföra med den nionde upplagan 1950 som hittills varit den mest omfattande med 155.000 ord. En stor del av sidouppslagsformen i materialet har bruklighetsbeteckningen ”förr även” vilket innebär att de är utdöda och därför inte kan förväntas vara med i SAOL.

De utvalda artiklarnas sidouppslagsformer har delats upp i typologiska kategorier för att visa en eventuell mönsterbildning. De typologiska kategorierna har sedan jämförts med tiden för artiklarnas redigering för att se huruvida tiden haft betydelse för behandlingen av de sidouppslagsformer som förekommer i materialet. Av betydelse för analysen är också ordens bruklighetsbeteckningar vilka granskas.

Sammanfattningsvis: undersökningen är kvalitativ och materialet består av en artikel ur SAOB:s alla hittills utgivna band. De utvalda artiklarnas huvud- och sidouppslagsformer jämförs i den mån det är möjligt med SAOL:s behandling av samma uppslagsord. Artiklarnas sidouppslagsformer har delats upp i typologiska kategorier. De kategorierna sätts sedan i samband med tiden för artiklarnas redigering.

2.2 Material

Materialet består av trettiosex artiklar som alla innehåller en eller flera sidouppslagsformer. Den äldsta artikel är redigerad 1898 och den yngsta 2010. Artiklarna består av sammanlagt hundra ord i huvud- eller sidouppslagsform. Eftersom det bara finns en huvuduppslagsform per artikel är antalet huvuduppslagsformer trettiosex och antalet sidouppslagsformer sextiofyra.

Materialet är begränsat till att endast omfatta substantiv. Den begränsningen motiveras av att erhålla ett underlag för granskningen som komparativt är mer jämbördigt.

I SAOB:s elektroniska resurs anges överst på sidan för varje artikel information om tryckår tillsammans med information om spalt. Det som kallas för tryckår är dock snarare information om när artikeln blev färdigbehandlad och undanlagd i väntan på tryckning. I den tryckta ordboken står längst ner på sidan under spalterna exempelvis ”tryckt den 31/5 1900”

medan band med senare utgivning har formuleringar som ”red. avslutad den 19/12 2003”. Informationen om redigeringsår samt tryckår är viktig att ta i beaktande i förhållande till bland annat stavningsreformer och -normer. Materialet redovisas i bilaga ett med information om: band, bandets tryckår, spalt, redigeringsår, huvud- och sidouppslagsformer, uttal, böjning, bruklighetsbeteckningar och genus.

3 Om SAOB

3.1 Historisk bakgrund och syfte

SAOB beskriver svenskt skriftspråk från 1521 till nutid, det vill säga tryckåret för varje ordbokshäfte. Observera att SAOB går tillbaka till 1521 för att kunna nyttja hela Gustav Vasas registratur, som sträcker sig från 1521 till 1560. Ordboken använder sig således inte av den vedertagna skiljelinjen mellan fornsvenska och nysvenska: 1526, se till exempel Bergman (2003:86) och Wessén (1992:151). Ordbokens historik har med förtjänst redan beskrivits av Allén (1986), Hast (1993), Rosqvist (2011), med flera. Jag hänvisar till dem för mer ingående läsning om ämnet men finner det vara på sin plats att i korthet grovt skissa ordbokens tillkomst för att visa hur syftet med SAOB har ändrats med tiden.

Svenska Akademien grundades 1786 av Gustav III med uppgift att främja svenska språket och litteraturen. I stadgarna ålades Akademien bland annat att utarbeta en svensk ordbok och en svensk grammatik. Förebilden var den Franska akademien och dess statuter. Som Lena Rogström visar (1996:43) ska instiftandet av Svenska Akademien bland annat ses mot bakgrund av den debatt om språkriktighet, språkvård och språkvetenskap som pågick med ovanlig livlighet under 1700-talet. Det går att urskilja två sidor i debatten: en som förespråkade ljudenlig stavning och en som ville lägga etymologiskt släktskap till grund för stavningsprinciperna. Allvaret i frågan visas av att man 1741 försöker få Riksdagen att lagstifta om stavningsfrågor (ibid.). En livlig diskussion om stavning pågick likaså under 1800-talets senare hälft och en bit in på 1900-talet och lyfts av Martin Gellerstam (2002:22) fram som en av flera samverkande orsaker till att Svenska Akademiens ordlista, SAOL, började ges ut 1874. SAOL fyllde också ett praktiskt behov som en lemmatisk grund till SAOB (Gellerstam 2002:22). ”Svenska Akademien har alltid haft stort inflytande på språkfrågorna i vårt land och SAOL har status av en normerande ordlista för svenska språket” menar Rogström (1996:43).

Akademiens ”mest betungande uppdrag” kallar Loman (1986:3) SAOB, och av olika skäl dröjde det över hundra år, fram till år 1893, innan det första häftet av ordboken utkom². Vid det laget hade sex upplagor av SAOL getts ut. Den sjätte upplagan med utgivningsår 1889 beslöts året därpå att upphöjas till norm i stavningsfrågor. I företalet som medföljde det första ordbokshäftet av SAOB står följande att läsa:

Det arbete, hvars början här framlägges, är afsedt att dels gifva en trogen bild af det nu lefvande svenska riksspråket, dels äfven uppvisa huru vårt språk utvecklats allt ifrån reformationstiden. Ordbokens uppgift är alltså att lämna en historisk framställning af det nysvenska riksspråket... (SAOB 1898: Ur företalet som medföljde häfte 1 s. 1).³

Längre fram i företalet finner läsaren dock ytterligare ett syfte: ”ordboken vill verka för riktig användning af vårt modersmål i tal och skrift” (ibid.). Samma avsikt speglas hos Gustaf Cederschiöld (1893). Här lyfter Cederschiöld, som 1889 blev medarbetare i redaktionen för SAOB, upp några av ordbokens potentiella användningar: ”De [språkbrukarna] lefva i ’lycklig’ – eller snarare olycklig – okunnighet om de misstag, oegentligheter, svagheter och fel, de ständigt göra sig skyldiga till i sitt eget språkbruk...” och ”Vi lärare äro nödsakade att ofta bestämdt uttala oss om, hvad som ’går an’, och hvad som ’icke går an’ i språkbruket” (1893:8).

Lennart Larsson pekar ut en rad normativa inslag i SAOB utöver ”det faktum att även den mest deskriptivt inriktade ordbok i viss utsträckning fungerar normerande” (Larsson 2012:385). Larsson vill göra gällande att SAOB:s självbild som en renodlat deskriptiv ordbok är en relativt sen företeelse. Han förankrar det påståendet genom att uppmärksamma de många värdeomdömen som förekommer i tidiga band och menar att man ännu under bokstaven S kan hitta den värderande markören ”i vårdat språk” men ger inga exempel på detta. Larsson pekar vidare på det samband som fanns mellan SAOL och SAOB, förutom deras gemensamma huvudman, i det att ordlistan skapades som ett slags ram till ordboken och att SAOL ända fram till den tionde upplagan 1973 tillkom vid SAOB:s redaktion i Lund. Två av upplagorna hade ordbokschefen som huvudredaktör (Larsson 386 ff.).

---

² Tidigare försök att utarbeta ordboken har gjorts. 1870 utkom ett häfte omfattande bokstaven A med språkprov från fornsvensk och nysvensk tid (Ekbo & Loman 1965:2).

³ På första sidan, i sidfoten till företalet, står: ”Detta blad och det närmast följande bortskäras vid inbindningen”. Därför kan företalet inte alltid hittas i det första bandet. Företalet medföljde det första häftet och var tänkt att vara provisoriskt i väntan på ett annat som aldrig blev av.

3.2 SAOB:s struktur

Ordböckers struktur kan delas in på mikro- och makronivå. Makrostrukturen beskriver det sätt på vilket uppslagsorden är ordnade sinsemellan och mikrostrukturen omfattar presentationssättet inom artikeln som följer huvuduppslagsordet. Vad gäller makrostruktur finns två övergripande sätt att ordna uppslagsorden på, ett alfabetiskt och ett systematiskt. En systematisk makrostruktur delar upp uppslagsorden i hierarkiskt ordnade begreppsklasser och resulterar i en begreppsordbok. Den alfabetiska makrostrukturen har tre förfaringssätt: glattalfabetiskt, nischalfabetiskt och nästalfabetiskt (Krieghoff 2003:11).

Den enklaste formen av makrostruktur är den glattalfabetiska. Varje artikelblock i ordboken innehåller ett lemma och alla lemman är uppförda i alfabetisk ordning. Orden blir lätta att hitta och den glattalfabetiska strukturen anses därför vara den mest användarvänliga. Strukturen är dock den mest utrymmeskrävande bland annat eftersom varje lemma börjar på en ny rad.

I makrostrukturer där det kan förekomma flera lemman i samma artikelblock kallas det första lemmat ingångslemma och de övriga kallas för sublemman (Svensén 1998:150). Om samtliga lemman i det sammanhanget är sorterade strängt alfabetiskt sägs ordboken ha en nischalfabetisk makrostruktur. Om man däremot gör avsteg från den strängt alfabetiska ordningen så att endast ingångslemman är sorterade strängt alfabetiskt, sägs ordboken ha en nästalfabetisk makrostruktur (ibid.). Den nästalfabetiska metoden frångår således alfabetiseringen men möjliggör samtidigt att tydliggöra ordbildningssambanden mellan orden i artikeln.

I SAOB har man på makrostruktursidan valt den nästalfabetiska lösningen: en av de mer svårtillgängliga lösningarna för läsaren på grund av alfabetiseringsbrytningen. På mikrostruktursidan har man komprimerat artikelinnehållet i en hög grad, vilket gör det svårt för läsaren att begripa vad som egentligen står där (Krieghoff 2003:14). Det här tycks man ha varit medveten om på ett tidigt stadium. 1893 skriver Gustaf Cederschiöld: ”I det stora hela skall man snart märka, att ordbokens framställning är starkt sammanträngd, och att ett ofantligt rikhaltigt innehåll koncentreras på jämförelsevis ringa utrymme” (1893:8). Komplicerade betydelsebeskrivningar och svåröverskådliga artiklar är också det som ordboken främst har kritiserats för (se kapitlet om tidigare forskning).

En strikt glattalfabetisk makrostruktur använder sig inte av sidouppslagsformer utan placerar lemmat enligt alfabetet. Det är sannolikt att man av utrymmesskäl tvingas välja bort variantformer. Valet av en nästalfabetisk makrostruktur banar vägen för SAOB att använda

sig av sidouppslagsformer. Utöver det innefattar dessutom artikelblocken ofta en mängd ytterligare variantformer i formparentesen.

3.3 Anvisningar för redigeringen av SAOB

Ett sådant omfattande verk som SAOB kan inte undgå att producera regler för de olika arbetsprocesserna. *Anvisningar till insamlande av språkprov för Svenska Akademiens ordboksarbete* som trycktes i fyra upplagor 1893-1916 (Rosqvist 2011:14) bör höra till de första nedskrivna reglerna. Liksom flera andra historiska ordboksprojekt som exempelvis *Deutsches Wörterbuch* i Tyskland, *Woordenboek der Nederlandsche taal* i Holland och *A New Dictionary of the English Language* i England grundar, sig SAOB på insamlade språkprov: excerptsamlingar som samlats in från litteratur av den tidsperiod som behandlas. Ett omfattande excerperingsarbete föregick därmed arbetet med den egentliga ordboken (Rosqvist 2011:12). En handbok, *Handbok för redigeringen af Svenska Akademiens ordbok*, trycktes för internt bruk 1904. Handboken utarbetades av Ernst Albin Kock som var anställd vid SAOB 1895-1901 (Jonsson 1993:2). Kock påbörjade således sin anställning efter att det första häftet av ordboken utkommit (1893) men under det pågående arbetet med att färdigställa det första bandet som utkommer fem år senare⁴ (1898). Eftersom Kock avslutade sin anställning 1901, tre år innan manuskriptet trycktes, bör åtminstone merparten av arbetet ha färdigställts senast 1901 och sannolikt varit tillgängligt för ordboksredaktionen från och med då eller tidigare. Enligt Jonsson lade Kocks handbok grunden för SAOB:s redigering verket igenom (1993:2). I takt med den fortlöpande utgivningen tillkom kompletteringar och ändringar som från och med 50-talet kodifierades och samlades i ett växande manus av redigeringslappar. Manusen kom att kallas *Kodex Anders* efter den redaktör som hade hand om det: Anders Sundqvist. Behovet av att samla Kocks handbok och *Kodex Anders* fylldes 1993 av den dåvarande ordbokschefen Hans Jonsson. Jonsson gav handboken samma namn som Kock: *Handbok för redigeringen av Svenska Akademiens ordbok*. En andra upplaga med några tillägg, ändringar och korrigeringar kom 1999. Utöver att samordna de båda tidigare anvisningarna innehåller Jonssons handbok nytillskott främst vad gäller allmänna principer och synsätt. 1992 utkom Carl-Erik Lundbladhs *Handledning till Svenska Akademiens ordbok* som tillkom med tanke på SAOB:s brukare. Medan Lundbladhs handledning riktar sig till SAOB:s läsare är Jonssons handbok avsedd för ordbokens redaktörer. För SAOB:s brukare

---

⁴ Man arbetade på flera bokstäver samtidigt. Bokstäverna A och C var fullbordade 1919 medan bokstäverna B, D, E och F hade påbörjats (Ekbo & Loman 1965:3).

fanns sedan tidigare *Vägledning till Svenska Akademiens ordbok* av Sven Ekbo och Bengt Loman. I dag har redaktionens medlemmar även tillgång till *Pigge*, ett databasverktyg (Filemaker) som är integrerat med användargränssnittet. *Pigge* är resultatet av en kontinuerligt växande datafil som påbörjades av Lars Svensson, efterträdande ordbokschef till Hans Jonsson. *Pigge* är det styrdokument som främst ska gälla på ordboksredaktionen i dag (Rosqvist 2011:21). Det ersätter emellertid inte Hans Jonssons handbok men är förstahandsvalet om motstridiga uppgifter skulle förekomma i de båda dokumenten.

4 Sidouppslagsform

4.1 Begreppsutredning

Den varierande terminologin, vad gäller det förfaringssätt som bland annat kallas sidouppslagsform, kräver en närmare granskning. Ovan har termerna *sidoform* och *sidouppslagsform* nämnts, den senare används av Hans Jonsson (1993) och Lennart Larsson (2012). Andra benämningar förekommer: *biform*, *dubbelform* och *första* samt *andra uppslagsform*, se till exempel Kock (1904), Hannesdóttir (1998), Lundbladh (1992) och Krieghoff (2003). Kock (1904) och Jonsson (1993) använder sig därutöver av *sidostamform*. Redan från den första upplagan 1874 använder sig SAOL av uppslagsformer vid sidan av varandra exempelvis *afhändelig*, *afhändlig* och *allahanda*, *allehanda*. Genom att studera SAOL:s olika upplagor finner man en skiftande terminologi. Den första upplagan nämner inga termer för tillvägagångssättet men SAOL 6 och 7 använder benämningen *biform*. Den sjätte upplagan av SAOL utgiven 1889 skiljer sig markant från sina föregångare vad gäller stavningen och i förordet finns en passage av vikt vad gäller språklig variation.

I de fall, där det kunnat befaras, att en i sig själf önskvärd ändring skulle förefalla allmänheten alltför främmande, har den nya formen upptagits blott som *biform* till den gamla. Enär i det gällande språkbruket faktiskt dubbelformer förekomma och nästan i hvarje period af språkets utveckling förekommit, vore det ofta olämpligt att godkänna blott den ena af dessa former. [...] en ordlista får ej, blott för att alltid kunna uppgifva en fast regel, lemna ur sikte den omständigheten, att språket, som icke följer ett givet schema, stundom ådagalägger en viss obestämdhet i beteckningssätt (SAOL 6:IV).

Ovan används *biform* således för att beteckna ett uppslagsord som placerats efter huvuduppslagsformen och *dubbelform* för de i språkbruket förekommande kandidaterna till ett sådant agerande. *Biform* återfinns i SAOL 8 tillsammans med *sidoordnad skrivform* medan SAOL 9 använder *sidoform*. SAOL 11 omtalar endast *stavningsvarianter*. SAOL 12 har valt

alternativord och *alternativform* men de termerna nämns inte i den senaste upplagan: SAOL

13. Där använder man istället *variantform* som beskrivs enligt följande:

En speciell typ av uppslagsord är hänvisningar mellan två alternativ, t.ex. **schal** variantform till *sjal*. I ordlistan redovisas båda formerna på sin alfabetiska plats enligt följande:

schal variantform till *sjal*

sjal äv. *schal* s. -en -ar

Vilka ord blir variantformer i de senare upplagorna av SAOL och har förfaringssättet vad gäller sådana former ändrats med tiden? Jag ställde frågan till SAOL:s redaktion och fick då följande svar av Sven-Göran Malmgren, huvudredaktör för SAOL 14:

... det finns, vad min kollega Sture Berg (som var med på SAOL 12 och 13) och jag (som är med först på SAOL 14) vet, ingen egentlig manual för SAOL-arbetet. Det finns en mängd pm för principlösningar i detaljfrågor, men vi har ännu inte haft tid att samla dem till en helhet. (Detta gäller tiden efter 1980, hur det var dessförinnan har vi inte mycket överblick över.)

Variantformer [...] tas upp a) i den mån frekvensförhållanden talar för det b) när en "önskvärd" men ännu lite ovanlig form ska promoveras; det gäller då främst försvenskning av lånord. Det gäller stavning (och även uttal), och stavningen gäller förstås både grundformer och böjningsformer (Malmgren, e-postsvar den 28 november 2012).

Liksom framkommer i svaret ovan är en viktig del av SAOL:s förfaringssätt med vad de kallar variantformer, att rekommendera ett uttal och en stavning främst vad gäller försvenskning av lånord. Eftersom syftet med SAOB och SAOL är olika bör ett sådant förfaringssätt inte vara att vänta hos SAOB i dag. Resultatet kan potentiellt dock bli detsamma.

Med ovanstående repertoar av termer kan man antingen åsyfta ord som betraktas såsom likvärdiga alternativ i språkbruket eller specifikt peka på ord som i ordböcker redovisas efter "eller", "även" och dylikt vid sidan av huvuduppslagsform. För det förra kommer jag att använda *variantform* och för det senare *sidouppslagsform*. *Variantform* är en lämplig term eftersom den inte pekar ut en form som viktigare eller mer korrekt än den andra. Det tyngst vägande skälet till att välja termen *sidouppslagsform* är dess entydighet. Den begränsar användningsområdet till lexikografi medan den stora merparten av de övriga benämningarna också kan användas om själva språkbruket.

4.2 Anvisningar för redigering av sidouppslagsform

Carl-Erik Lundbladhs handledning till SAOB (1992) berör sidouppslagsform endast genom att visa exempel på hur en artikel med sidouppslagform kan se ut och genom att ange hur den skrivs, det vill säga med liten rubrik. Lundbladhs har ett avsnitt om olika stavning och annan

formvariation men nämner i sammanhanget bara böjningsparentes och formparentes (1992:70). Handledningen anger följande om stavning och annan formvariation.

SAOB använder en stor fet parentes dels för att redovisa böjningar som inte brukas längre eller har inskränkt bruklighet ..., dels för att redovisa olika stavning och sådan variation i ordets form som inte beror på alternativ böjning (Lundbladh 1992:70).

Inte heller Ekbo & Loman (1965) ger någon definition av vilka ord som blir sidouppslagsformer i den vägledning man utarbetar för SAOB:s läsare. Ämnet behandlas dock mer utförligt från exemplet *rån* med sidouppslagsformerna *rå* och *råd*. De nämnda verken riktar sig dock till SAOB:s läsare och har inte som syfte att formulera en operativ terminologi för redigering.

I *Handbok för redigeringen av Svenska Akademiens ordbok*, utarbetad av den tidigare ordbokschefen Hans Jonsson, hittas däremot regler för hur SAOB ska hantera ord där språket har variantformer:

- 1) Varierande form eller stavning av ordet i nusvenska medför obligatoriskt två (eller flera) uppslagsformer i SAOB. Ex.; MOCKA..MÅKA..MOKA
- 2) Olika, i en artikel sammanförda stamformer i äldrespråket, och/eller nuspråket medför också två (eller flera) uppslagsformer. Ex.: GLAD..GLADA
- 3) Vidare eller generellt kan sägas att olika former eller varianter av ett ord, vilka har sådan karaktär att de (alternativt) kan ses som skilda ord, medför två (eller flera) uppslagsformer. Ex.: FRID..FRED (1999:82).

Enligt Lennart Larsson berör inte Kocks handbok eller *Codex Anders* frågan om hur man ska hantera två eller flera förekommande och livskraftiga variantformer överhuvudtaget (Larsson 2012:387). Kock behandlar dock något han kallar för sidostamform:

§ 52. Sidostamform sättes ss. andra uppslagsform (med liten rubrikstil) då den äger relativt stor bet. o. en viss självständighet i förh. till den första uppslagsformen. Den kan tillika sättas inom ( ) ensam l. jämte andra former (Kock 1904:16).

I citatet använder Kock benämningarna första och andra uppslagsform för huvuduppslagsform respektive sidouppslagsform. Han ger följande exempel på adjektiv: *afganisk/afgansk*, *abessinisk/abyssinisk*, *allmännelig/-mänlig*, *anammelig/anamlig* och *afträddlig/-trädelig*. Enligt citatet från Kocks handbok ovan är det således möjligt att välja. Antingen sätts ”sidostamformen” som en sidouppslagsform, eller så sätts den inom stor fet parentes. Lånord behandlas på samma sätt:

§ 59. Utländsk sidostamform, som icke enl. § 52 sättes ss. andra uppslagsform (1959), sättes i en anm. inom sidostamformsparentes, om sådan finnes. ABECEDARIE *uttal*, g.; böjn. (ofta skrivvet abcedarie. Anm. Ngn gg användes den mlat. formen på -ius) (Kock 1904:17).

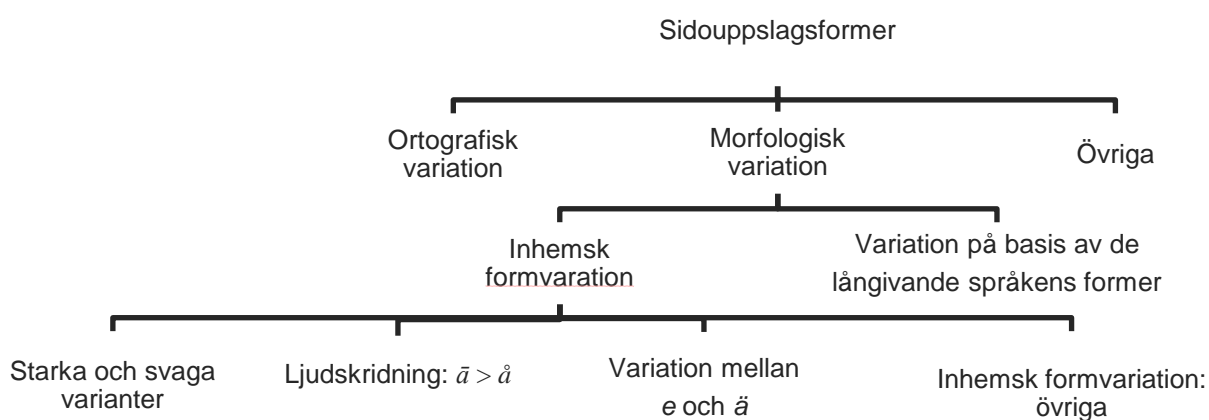
Kocks handbok visar prov på en varierande terminologi: huvudstamform, sidostamform, sidoförm, biförm samt första och andra uppslagsform. Det framkommer att han använder huvudstamform synonymt med första uppslagsform (1904:13) och att sidostamform kan bli sidouppslagsform under ovan angivna regler vars något vaga formulering ger redaktören ett tämligen stort handlingsutrymme.

Enligt Jonssons tredje regel ovan behandlas *frid* och *fred* i samma artikel med *frid* som sidouppslagsform till *fred*. Exemplet illustrerar den konflikt mellan historisk samhörighet och nusvensk ordidentifikation som för SAOB i egenskap av historisk ordbok ständigt är aktuell.

5 En granskning av sidouppslagsformerna i trettiosex artiklar

Sidouppslagsformerna från de trettiosex artiklarna är indelade i typologiska kategorier: ortografisk och morfologisk variation. Därefter är de från morfologisk variation vidare indelade i följande kategorier: variation på basis av de långgivande språkens former, övriga och inhemska formvariation med därpå följande underkategorisering. Sidouppslagsformernas kategorisering i sin helhet framgår av figur 1 nedan. I den följande framställningen skrivs sidouppslagsformerna ut tillsammans med artikelns huvuduppslagsform. Liksom i SAOB, skrivs uppslagsorden i versaler med en mindre teckenstorlek på sidouppslagsformerna än huvuduppslagsformerna. Bruklighetsbeteckningarna anges i förkortad form. Utförligare information om uppslagsorden: spalt, genus, uttal, eventuell bruklighetsbeteckning, bestämd form, pluralis, samt det år artikeln blev färdigredigerad⁵ redovisas i bilaga ett.

Figur 1: Sidouppslagsformernas typologiska kategorisering.

⁵ Anges som ”tryckår” i den digitala versionen av SAOB.

5.1 Ortografiska sidouppslagsformer

Följande variantformer har kategoriserats under ortografiska sidouppslagsformer: *remarque* och *rouleau*.

RULÅ 1. **ROULEAU**. Både huvuduppslagsform och sidouppslagsform anges med samma uttalsbeteckning, dock även med kommentaren ”eller med mer eller mindre fransk uttal”. Det första belägget är från slutet av 1600-talet. SAOL 9 upptar inte någon av formerna däremot *remarkabel*. Enligt Birgitta Lindgren var svenska språket det första i Norden att börja anpassa lånord efter inhemskt mönster.⁶ Under 1700-talet då Svenska Akademien bildades var det kulturella utbytet med Frankrike stort och en mängd franska ord lånades in. Ett förslag till att anpassa stavningen framlagt av Svenska Akademien skedde 1801 genom Carl Gustaf Leopolds *Afhandling om svenska stafsättet*. Leopolds stavningslära mötte motstånd. Ett tidningsgräl uppstod då han anonymt replikerade en löjtnant som upprördes över den nya stavningen som hans titel *lieutenant* hade fått och ansåg den vara ”rena rotvälskan”. Gustav IV Adolf tog intryck av kritiken och anbefalldes Akademien att så långt som möjligt låta främmande ord behålla sin stavning (Almhult 1954:51). Tendensen tycks i dag vara att de inlånade orden behåller sin form. I dag är dock den främsta källan för inlåning det engelska språket. Den tionde upplagan av SAOL 1973 lanserade försvenskade former som *jett*, *jos* och *skop* vilka alla togs bort ur den tolfte upplagan 1998. Vad gäller både *remark* och uppslagsordet *rulå* har de försvenskade formerna valts ut till huvuduppslagsformer medan den franska stavningen fått stå vid sidan om.

REMARK 1. **REMARQUE**. Sidouppslagsformen har en annan stavning och *kan ha* ett annat uttal. Beskrivningen av uttalet ger liksom i artikeln ovan mer frihet med tillägget ”med mer l. mindre genuint franskt uttal”. Det första belägget är från slutet av 1600-talet. Den form som har anpassats till svenskan, *remark*, har fått stå som huvuduppslagsform. SAOL 9 upptar inte någon av formerna. Kategoriseringen av *rouleau* under rubriken ortografiska sidouppslagsformer kan ifrågasättas. Variantformernas uttal överlappar dock varandra och man hittar samma formulering som för variantformerna ovan ”med mer eller mindre franskt uttal” vilket lämnar avgörandet öppet. Artikeln skulle därför kunna sägas höra hemma i flera

---

⁶ Lindgren, Birgitta. Stavning av främmande ord i svenskan [www]. Hämtat från <https://sprakradet.no/nb-NO/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraaknytt_1996/Spraaknytt_1996_2/Stavning_av_frammande_ord_i_s/>. 16 december 2012.

kategorier men utgör därmed ett undantag i materialet och jag har därför valt att låta den höra hemma i endast en kategori.

5.2 Morfologiska sidouppslagsformer

5.2.1 Inhemsk formvariation

STARKA VARIANTER OCH SVAGA VARIANTER

Följande ord har kategoriserats under morfologiska sidouppslagsformer, starka och svaga varianter: *gadde*, *nabbe* och *skalme*.

GADD förr äv. **GADDE**. SAOL 8 listar *gadd* men inte SAOB:s sidouppslagsform *gadde* ett maskulint substantiv som i fornsvenskan har plural på *-ar*. I den gruppen förekommer flera ord med variantformer på *e* eller konsonant. I SAOB finns till exempel *knapp/knappe*, *nabb/nabbe* (se nedan), *kagg/kagge*, *knabb/knabbe* och *lapp/lappe*. Variantformen *knatte* till *knatt* upptas dock endast i etymologiparentesen och föregås av kommentaren ”svensk dialekt”. I Svenska Akademiens handlingar från 1800-talet slut menar man ”att pluralen *-ar* lika lätt kan gå tillbaka på en sing. med *-e* som på en sing. utan vokalslut” Odhner (1892:346) vilket ännu kan sägas vara gällande.

NABB l. **NABBE**. SAOL 8 har båda formerna. Ordet är liksom *gadd* ett maskulint substantiv som i fornsvenskan har plural på *-ar* och där vissa ord förekommer med dubbelform, antingen på konsonant eller på *-e*. Se även *gadd*.

SKALM förr äv. **SKALME**. SAOL 10 har tagit med huvuduppslagsformen. SAOB anger att variantformen *skalme*, förekommit dialektalt.

LJUDSKRIDNING: $\bar{a} > \acute{a}$

Åbrodd och *skålm* har kategoriserats under inhemsk formvariation och ljudskridning: $\bar{a} > \acute{a}$.

ABRODD l. **ÅBRODD**. Variantformerna skiljer sig vad gäller både uttal och stavning och är generöst kommenterade i SAOB. Där anges:

I sv. dial. växla formerna *abrodd*, *åbrodd*, *abrudd*, *abrot*, *ambret*, den *sistnämnda* formen (i likhet med det fd. *ambrut*) uppkommen under inflytelse af ordet *ambra*. Inom de bildade klasserna nyttjas både *abrodd* och *åbrodd*; FRIES Ordb. anser den förra formen vara riktigare; den senare torde dock vara vanligare).

Den angivna källan är Elias Fries *Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen* som utarbetades 1860 och utgavs av Svenska Akademien 1880. Trots att redaktören anger att *åbrodd* antagligen är vanligare i dåvarande språkbruk har han⁷ valt att sätta variantformen *abrodd* som huvuduppslagsform. Redaktören sätter således källan över ”det allmänna språkbruket” som man föresatt sig att beskriva enligt företalet till SAOB. Möjligen kan man därmed skönja en normerande ambition. I *Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen* finns båda uppslagsformerna men under formen *åbrodd* anges ”rigtigare Abrodd”. Elias Wadstein (1895) uppmärksammar sidouppslagsformen *åbrodd* och påpekar att ”Dalins ordbok, Wenströms och Jeurlings, Lyttkens och Wulffs samt även Sv. Akademiens ordlistor upptaga också endast formen Åbrodd”. SAOL 6 är den gällande upplagan vid tiden för artikelns tryckning och tar endast upp formen *åbrodd*. Vad gäller formerna *abrodd* och *åbrodd* anges de vara bildade från latinets *abrotanum* under inflytande av de inhemska orden *brott*, *brodd* och *å*. 1886 uppmärksammar Nils Linder sådana variantformer i svenskan: ”Af ganska många ord finnas dubbelformer med *a* och med *å* eller med *a* och med *o*, bl. a. garkoppar (vid sidan af gårkoppar)...” (1886:2). Formen *aabrut* i SAOB:s etymologiparentes och i Söderwalls *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket* pekar på ett långt *a*-ljud som övergått till *å*.

SKALM förr äv. **SKÅLM**. Den utdöda sidouppslagsformen är sannolikt utvecklade genom att långt *a* övergått till *å*.

VARIATION MELLAN E OCH Ä

Betjenare och *kädja* har kategoriserats under inhemska formvariation: variation mellan *e* och *ä*.

BETJÄNARE 1. **BETJENARE**. SAOB:s sidouppslagsform *betjenare* är den rekommenderade stavningen i SAOL:s sjätte upplaga 1889. Ordet *betjenare* tas inte upp men däremot *betjena*, *betjent*, *betjente* som avslutas med kommentaren ”Skrifvas äfven Betjäna o.s.v.”. Den gällande upplagan SAOL 7 däremot sätter stavning med *ä* främst: ”betjänt, äfv. betjent”. Den sjätte upplagan av SAOL genomför en ortografisk förändring som ger *ä*-tecknet en vidare användning. Ordet *tjena* kommenteras som följer:

Orden *ega*, *egna*, *tjena*, *serla*, i hvilka språkbruket ansetts godkänna såväl uttalet med *e* som uttalet med *ä*, hafva upptagits med båda formerna – detta enligt en äfven i åtskilliga andra fall nu inom Ordlistan tillämpad grundsats (SAOL 6:V).

---

⁷ Den första kvinnliga ordboksredaktören kom till SAOB 1980 (Mattsson 2006:57).

När *särila* behandlas i SAOB 2002 står formen *serla* inte som sidouppslagsform utan i formparentesen. Uppslagsordet *ega* med redigeringsår 1919 hänvisar till *äga*. Artikeln för *betjänare* saknar etymologisk parentes. En sådan kan istället hittas under *tjänare* där ordet (utan prefixet *be-*) förekommer i fornsvenskans *þiänare* att jämföra med forndanskans *thiænare*, *thiener*.

KEDJA äv. **KÄDJA**. Artikeln med huvuduppslagsformen *kedja* har flest antal sidouppslagsformer: elva stycken. De övriga sidouppslagsformerna i artikeln växlar även de mellan *e* och *ä* men eftersom de också på andra sätt skiljer sig från huvuduppslagsformen har de kategoriserats under inhemsk formvariation: övriga.

ÖVRIGA

Följande sidouppslagsformer har kategoriserats i morfologiska sidouppslagsformer, inhemsk formvariation: övriga: *anndag*, *blånade*, *fullmåna*, *hyän*, *hyen*, *kräm*, *ked*, *käd*, *ke*, *kä*, *keda*, *käda*, *kede*, *käde*, *kedje*, *kädje*, *marki*, *or*, *ora*, *skarm*, *skrävel*, *sliä*, *slyga*, *slyja*, *slöja*, *sleja*, *slöga*, *spårr*, *sporr*, *stoft*, *stod*, *stud*, *ståda*, *svär*, *taller*, *tallerk*, *tallrika*, *token* och *tyngsla*.

ANNANDAG 1. **ANNDAG**. Sammandragningen *anndag* inskränks regionalt med bruklighetsbeteckning. SAOL 7 som är den gällande upplagan vid ordets tryckning behandlar orden på samma sätt. SAOL 11 tar upp formen *anndag* men den efterföljande upplagan har plockat bort ordet. Däremot tar SAOL 13 fortfarande upp *ann* med bruklighetsbeteckningen ”vardaglig”. *Annangång* och *anngång* har behandlats på samma sätt i SAOB med den förkortade formen som sidouppslagsform, *annorstädes* likaså med inte mindre än sjutton sidouppslagsformer exempelvis *annstans* som föregås av ”I talspråket förekomma dessutom bl. a. följ. former”. Förkortningen *ann* av *annan* som exempelvis i *en ann*, *varann*, *anndag* och så vidare beror på att den trycksvaga vokalen *a* har stått mellan två lika konsonanter (Wessén nytryck 1992: 157). Här återvänder jag för ett ögonblick till det företal som ingick det första bandet av SAOB och som har citerats i avsnitt 2.1: ”af vårt modersmål i tal och skrift”. Ambitionen var från början att också beskriva det talade språket i ordboken. Den ambitionen övergavs dock och på SAOB:s nätsidor i dag beskrivs ordboken som ”en historisk ordbok som beskriver svenskt skriftspråk från 1521 till våra dagar”.⁸ Det bör därmed bli svårare att hitta sidouppslagsformer och möjligen artiklar överhuvudtaget med

---

⁸ SAOB-redaktionens nätsidor. *Om SAOB*. Hämtat från:< <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>. 15 december 2012.

bruklighetsbeteckningen *vardaglig* eftersom ambitionen att beskriva talspråket överges. Däremot kan fortfarande samma beteckning förekomma för ett vardagligt skriftspråk.

BLÅNAD förr äfv. **BLÅNADE**. *Blånade* behandlas inte av den åttonde upplagan av SAOL vilket inte heller är att förvänta med avseende på bruklighetsbeteckningen. Sidouppslagsformen skiljer sig både vad gäller stavning och genus.

FULLMÅNE förr äv. **FULLMÅNA**. Det är den sista sammansättningsleden som gett upphov till variantformen. Sidouppslagsformen *fullmåna*, en oblik form av svagt maskulinum anges här med bruklighetsbeteckningen: förr även, och anses alltså inte vara en använd form vid tiden för artikelns redigering 1926. Substantiv som betecknar sakord, ämnesnamn och abstrakter växlar länge regellöst mellan akkusativformen *-a* och nominativformen *-e* i skriftspråket vilket beror på skillnad i utveckling mellan de uppsvenska dialekterna och de mellansvenska samt götiska (Wessén nytryck 1992:190). Wessén menar att stabiliseringen sker under 1700-talet och att tillfälliga förhållanden kan ha spelat in i och med att stabiliseringen inte är konsekvent. Vi har exempelvis *tanke* men *vilja*. Variantformer förekommer också: *timme* och *timma*. Former på *-a* förekommer ännu i början av 1800-talet särskilt i poesi (Wessén nytryck 1992:191). Ett sent exempel står att finna i Heidenstams "Jairi dotter" som publicerades i *Dikter* 1895 där formen *måna* har använts för att kunna rimma med *gråna*: "Hättan om tinningen låg blank som en vintermåna öfver en ättestupa. Håret, som börjat gråna..."(Heidenstam nytryck 2007:314).

HYENA förr äv. **HYÄN** l. **HYEN**. SAOL 8 har endast med huvudouppslagsformen, ett tidigt inlån till svenska språket. Av det angivna uttalet framkommer att ordet främst uttalas med *e* men någon gång också med *ä* vilket också avspeglar sig i stavningen av de båda sidouppslagsformerna: *hyen* och *hyän*. I *Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift* beskriver Nils Linder hur feminina substantiv med plural på *or* kan ha "dubbelform" och antingen ha konsonant eller *a*. Han anger exemplen: "byx (byxa), flagg (flagga), hyll (hylla), kos (kosa), yx (yxa), åder (ådra)" (1896:94). Såväl *flagga*, *hylla* och *kosa* är upptagna med variantformerna på konsonant som sidouppslagsformer i SAOB. Det senaste behandlade uppslagsordet *kosa* redigerades 1937. Det första belägget av huvudouppslagsformen *hyena* redovisas från 1541 och kan möjligen efter mönster av ovanstående ha bildat sidouppslagsformerna.

KEDJA l. **KED** stundom **KÄD** förr äv. **KE** l. **KÄ** förr äv. **KEDA** l. **KÄDA** förr äv. **KEDE** l. **KÄDE** förr äv. **KEDJE** l. **KÄDJE**. SAOL 8 har med den variantform som i SAOB bedöms vara livskraftig

nämligen *ked* med anmärkningen ”i poetisk stil”. *Ked* med anmärkningen ”skönlitterärt och i finlandssvenska” återfinns även i SAOL:s senaste upplaga 13. En alternativ stavning för att beteckna det ännu aktuella uttalet med *ä*, tycks aldrig ha varit aktuellt i SAOL (jfr SAOL 1, 6, 8-11, 13). Ordet har lånats från medellågtyskans *kede*. I fornsvenska förekommer formerna *kädhe* och *kädhia* varav den senare variantformen anses vara bildad efter mönster av ordpar som exempelvis yngre fornsvenska *smidhia*, smedja: medellågtyskans *smede* medan *ked* antingen uppkommit i ställning som senare sammansättningsled eller ur plural *ked(h)ar*, *ked(h)er*. ”KEDJA: KED: KEDA” tas av Jonsson upp som exempel på bildningar som är tillräcklig närstående för att kunna behandlas i samma artikel med hänsyn till den etymologiska principen (1993:30). Artikel som innehåller elva sidouppslagsformer är likaså ett exempel på vad Jonsson tar upp på följande sida ”den beskrivningsekonomiska synpunkten är särskilt aktuell när det gäller 3 eller ev. flera samhöriga ordbildningar (1992:31). Den första sidouppslagsformen *kädja* har kategoriserats under inhemsk formvariation: variation mellan *e* och *ä*.

KRAM förr äv. **KRÄM**. I fornsvenskan *kram* av medellågtyska *krām(e)*. SAOB:s första belägg är från 1524, variantformen *kräm (-æ-)* är belagd mellan 1527-1694. Avledningen *krämare* är i SAOB belagd från 1527 av medellågtyskans *krēmer*, till *krām(e)*. Kategoriseringen under inhemsk utveckling är osäker. Enligt DWB finns till exempel en feminin variant *die Kräm*, i Rhenområdet dock med en särskild betydelse.

MARKIS äv. **MARKI**. En försvenskad form av franskans *marquis*. Det första exemplet är från 1627 i formen *marquiser*. SAOL 8 upptar inte sidouppslagsformen av det franska lånordet som både har ett annat uttal och en annan stavning än huvuduppslagsformen. Sidouppslagsformen har dessutom två möjligheter för bestämd form. Formen *marki* kommenteras inte men är sannolikt uppkommen efter uttalet av ordet i franskan där *marquis* (om man) uttalas med stumt *s*, eller för att undvika sammanblandning med homonymen.

OL 1. **OR** förr äv. **ORA**. SAOL 9 upptar inte någon av de två levande variantformerna (*ol* och *or*) som har både olika uttal och stavning. Enligt SAOB ska formen *ol* vara den ursprungliga medan formerna *or* och *ora* kan ha uppkommit ur dialektalt *olt*, *ort* singularis best. av *ol*, n. samt ur sammansättningen *orsten*. Artikeln som behandlar den sammansättningen sätter istället formen *orsten* främst med bruklighetsbeteckningen ”äv. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat)” om *olsten*.

SKALM 1. **SKARM**. *Skarm* kan vara utvecklade från ett tjockt *l* som blivit uppfattat som ett *r*.

SKRÄVLA 1. **SKRÄVEL**. SAOL 10 upptar inte någon av formerna. Till skillnad från huvuduppslagsformen anges *skrävel* kunna ha både maskulint och feminint genus och är bildat från *skreva* medan *skrävla* sannolikt är en utvidgning av *skrävel*.

SLYA 1. **SLIA** 1. **SLYGA** 1. **SLYJA** 1. **SLÖJA** förr äv. **SLEJA** 1. **SLÖGA**. SAOL 10 upptar inte någon av formerna. Variantformerna hänförs till dialektal variation.

SPÅR förr äv. **SPÅRR** 1. **SPORR**. SAOL 11 har huvuduppslagsformen. Dialektal variation från fornsvenskans *spor*.

STOFF förr äv. **STOFT**. SAOL 11 har endast huvuduppslagsformen som lånats in från tyskan i samma form. Sidouppslagsformen är endast belagd mellan en kort tidsperiod: 1673-1690, och anses enligt SAOB bero på en sammanblandning med ett annat ord *stoft* (sbst.⁵ i SAOB).

STÅD förr äv. **STOD** 1. **STUD** förr äv. **STÅDA**.

SVÄRJ förr äv. **SVÄR**. Variantformerna är verbalsubstantiv till *svärja* respektive *svära* (v.² i SAOB) i betydelsen att ‘avge högtidligt löfte, med ed försäkra’. SAOL 12 har inga av variantformerna till substantivet däremot båda till verbet enligt: *svära* även *svärja*. Båda variantformerna för verben är således livskraftiga i dag medan varianten *svär* med annan stavning och annat uttal dött ut. Möjligen har de många betydelserna för *svär* spelat in till variantformens nackdel i det här fallet. SAOB listar inte mindre än fyra olika substantiv för *svär* och därtill ett adjektiv samt ett förled.

TALLRIK förr äv. **TALLER** 1. **TALLERK** 1. **TALLRIKA**. SAOL 12 har endast huvuduppslagsformen vilket är att vänta eftersom övriga variantformer är utdöda. I fornsvenskan *talerk* av medellågtyska *tallorken*, en diminutivbildning till *tallor*. Bortfall av ändelse *-en* sannolikt för att undvika förväxling med bestämd form.

TOK äv. **TOKER**. SAOL 13 tar upp båda formerna. I sidouppslagsformen *toke* har den gamla nominativändelsen bevarats. Andra variantformer där nominativändelserna har bevarats och tagits upp som sidouppslagsform är för att nämna några exempel: *pojke/pojker*, *blast/blaster* och *knott/knotter*. I vissa fall har sådana variantformer utvecklats till skilda betydelser. *Dager* och *dag* behandlas till exempel åtskilda i varsin artikel. Enligt etymologin är ”skilsmässan” i stort genomförd 1541. Mellan formerna har skett en semantisk förskjutning där *dager* fått betydelsen ‘dagsljus; belysning; ljuseffekt’ (SAOL 13).

TYNGSEL äv. **TYNGSLA**. Båda variantformerna anses vara utdöda och följaktligen har inte SAOL 13 med någon av dem. *Tyngsel* är belagt 1664-1908. Variantformerna saknas i fornsvenskan men förekommer däremot i forndanska *thyngsæl*, *thyngslæ* och fornvästnordiskt *þyngsl*. Följer man SAOB:s etymologi för variantformerna bildas följande kedja: avledningar till *tung* som sannolikt anses vara bildat till *tvinga* (fsv. *þvinga*) som i sin tur sannolikt anses vara lånat från medellågtyska *dwingen*. *Norstedts etymologiska ordbok* behandlar *tung* med kommentaren ”nordiskt ord av omdiskuterat ursprung” och *tvinga* med kommentaren ”allmänt germanskt ord”. I sin utredning av ordförrådets härledning räknar Gellerstam gemensamma germanska ord som *arvord* (1994:4) och jag kategoriserar därför variantformerna under inhemsk formutveckling.

5.2.2 Variation på basis av de långgivande språkens former

Följande sidouppslagsformer har kategoriserats i variation på basis av de långgivande språkens former: *daker*, *dacer*, *distributivum*, *fackel*, *haché*, *instrumente*, *pergamin*, *psalmodika*, *psalmodikum*, *psalmonika*, *sabadilla*, *seidlitz*, *sedlitzer* och *soldateska*.

DACIER äfv. **DAKER** äfv. **DACER**. Samtliga av formerna anses livskraftiga vid tiden för artikelns redigering och har både olika stavning och uttal. Avledningsuffixen som här betecknar regional tillhörighet utgår från latinets *dacus*. Formerna kommenteras i etymologiparentesen: *dacier* härleds från latinets *Dacia*, *dacer* från latinets plural *daci* medan formen med *k* anses ha sitt ursprung från singularis *dacus* alternativt från plural *daci* med *c* uttalat som *k*.

DISTRIBUTIV äfv. **DISTRIBUTIVUM**. SAOL 7 listar *distributiv* men inte sidouppslagsformen enligt SAOB *distributivum*. *Distributiv* är en substantivering av adjektivet med samma beteckning från latinets *distributivus*. Beteckning för flertal har två alternativ tillhörande de olika formerna: plural-*iver*, även *-iva*. Det rör sig således om ett lånord där den försvenskade formen anges i första hand.

FACKLA förr äv. **FACKEL**. Ursprunget är latinets *facula*. Här har formen *fackel* som också återfinns i tyskan med samma stavning trängts undan av formen *fackla*. *Fackla* anges kunna vara en nybildning till plural *-er*, fattad såsom (representerande) *-or* eller bildad under inverkan av den latinska formen. I kategoriseringen har jag tagit fasta på den senare förklaringen. Formen *fackel* har levt kvar i sammansättningar såsom exempelvis

fackelblomma och den gällande upplagan av SAOL upptar endast formen i sammansättning som exempelvis *fackelbelysning*.

HACHIS i. **HACHÉ**. Förekommer varken i SAOL 8 eller senare upplagor (11-13). SAOL är dock restriktiv med lånord eller som redan förordet till den sjätte upplagan skriver: ”Utländska lånord [...] hafva blott de allmännast brukliga anförts” (SAOL 6:III). Båda formerna kvarstår i den ursprungliga form de lånats in till svenska: i formen *hachis* genom avledning av franskans *hacher* och i formen *haché*, som också inlånats till tyska, perfekt particip av samma ord.

INSTRUMENT förr äv. **INSTRUMENTE**. Förekommer i fornsvensk form som *instrument*, SAOB:s äldsta belägg anges vara 1535. Eftersom variantformen är utdöd upptar SAOL 8 som väntat inte sidouppslagsformen. Inte heller SAOL 1 behandlar sidouppslagsformen men förordet kommenterar *instrument* jämte en rad andra neutra som lånats in såsom *humör*, *lasarett* och *porträtt*. Kommentaren i förordet gäller pluralformer av sådana neutra. Man har exempelvis ‘Instrument (pl. lika o. -er)’. Förordet uppmärksammar att ”den oförändrade formen i plur. allt mer gör sig gällande”. SAOL 9 har plockat bort flera föråldrade böjningsformer bland annat pluralformer på *-er* för ovan nämnda ord. Formerna *instrumente* kommenteras inte i SAOB. Flera inlånade neutra har dock haft samma växling mellan ändelse på *-mente* eller *-ment* exempelvis *parlament/parlamente*, *sakrament/sakramente*, *traktamente/traktament*, *testamente/testament*, *reglemente/reglement*. I de tre sistnämnda fallen har ändelsen *-mente* överlevt i svenskan, för de övriga ändelsen *-ment*. I nutida norska förekommer variantformerna *testament(e)*, i danska *sakrament(e)* som även hittas i medellågtyska *sacrament(e)*.

PERGAMYN i. **PERGAMIN**. SAOL 9 upptar inte någon av variantformerna som har olika uttal och stavning. Det första belägget är från 1900-talet. Etymologiparentesen jämför med tyska språket där båda formerna, bildade efter *pergament*, hittas. Sannolikt har de båda formerna lånats in därifrån.

PSALMODIKON äv. **-dika** förr äv. **PSALMODIKUM** äv. **PSALMONIKA**. SAOL 9 upptar endast huvuduppslagsformen. Variantformerna betecknar ett instrument som uppfanns av en svensk präst, Johan Dillner, 1829. SAOB:s första belägg är från 1830. Den feminina formen *psalmonika* bildat efter mönster av *harmonika*, det neutrala *psalmodikum* med latinets *-um*

ändelse i nominativ singular och *-dika* av plural. Samtliga variantformer är bildade på basis av lån från främmande språk.

SABADILL äv. **SABADILLA**. SAOL 9 upptar huvuduppslagsformen. Lånord med första belägg från 1700-talet vars variantformer har både olika uttal och stavning. Formen *sabadilla* möjligen från nylatinet och etymologiparentesen jämför med bland annat tyskans *sabadill(e)* och engelskans *sabadilla*.

SEIDLITZER 1. **SEIDLITZ** förr äv. **SEDLITZER**. SAOL 9 upptar inte någon av formerna. Lånord med första belägg från 1700-talet vars första två variantformer som bedöms vara livskraftiga har både annorlunda uttal och stavning. Enligt etymologiparentesen inlånade från tyskans variantformer *seidlitz(er)-*, *sedlitz(er)-*.

SOLDATESK äv. **SOLDATESKA**. SAOL 10 har tagit med huvuduppslagsformen. Lånord med första påvisade form från 1600-talet. De olika formerna kan spåras till det språk de inlånats från, formen *-esk* av franskans *soldatesque* och formen *-eska* italienskans *soldatesca*, eller lånat av tyskans *soldateska*.

5.3 Övriga

Baril och *lavant* kategoriseras under övriga. I denna kategori finns de sidouppslagsformer vars typologiska kategori inte kunnat fastställas.

BARILL 1. **BARIL**. Sidouppslagsformen *baril* har både ett annat uttal och annan stavning. I betydelsebeskrivningen förekommer bruklighetsbeteckningen ”numera blott i fråga om utländska förhållanden”. I SAOB utreds variantformers etymologi i varierande grad, i vissa fall förekommer flera möjligheter och i vissa fall är etymologin okänd. Det sistnämnda gäller för variantformerna *barill* och *baril*. Etymologiparentesen jämför bland annat med tyskans *baril* och engelskans *barell*, den sistnämnda har en variantform i *barrel*, den första en diminutivform *barillet*. SAOL behandlar inte orden.

LEVANT 1. **LAVANT**. Variantformerna behandlas i en mycket kort artikel där etymologin anges vara okänd. Belägg för någon av de båda formerna finns från 1782 till 1930 men källan för årtalet 1930 gäller en beskrivning av förhållanden under 1800-talets mitt.⁹ Båda variantformerna liksom de sammansättningar som exemplifierar artikeln har bruklighet (†),

---

⁹ Kjellberg, Sven T. 1932. Mollösund. I *Svenska kulturbilder* : Bd. 2 Andra bandet Del III & IV: - 1932.

det vill säga utdöd. Därför anges heller inget uttal till uppslagsorden och som väntat återfinns de inte i SAOL 8.

5.4 Bruklighetsbeteckning och tidsaspekt

För att visa hur variantformerna förhåller sig till varandra använder sig SAOB av bruklighetsbeteckningar för samtliga sidouppslagsformer. En utförligare förklaring, enligt Lundbladh (1992), till de bruklighetsbeteckningar som förekommer i materialet redovisas i bilaga 2. Ett exempel på hur bruklighetsbeteckningar används finns nedan:

SKALM *skal* ⁴*m*, förr äv. **SKÅLM** l. **SKARM** förr äv. **SKALME**

Observera att ovanstående formulering redovisas som tre bruklighetsbeteckningar av ”förr även”. Sidouppslagsformerna fördelas på de förekommande bruklighetsbeteckningarna enligt tabellen nedan.

Tabell 1: Sidouppslagsformernas bruklighetsbeteckningar.

Bruklighetsbeteckning	Antal	Procent
eller	16	25
eller (i synnerhet vardagligt i norra och mellersta Sverige)	1	1,5
eller (numera, utom i Finland, blott i poesi och högre stil)	1	1,5
eller (numera, utom i Finland, blott i poesi och högre stil) stundom	1	1,5
även/äfven	8	13
även (numera knappast brukligt)	1	1,5
även (i vissa trakter, bygdemålsfärgat)	1	1,5
stundom även	1	1,5
förr även/förr äfven	34	53
summa	64	100

Tabell 1 visar att den överlägset vanligaste kategorin av sidouppslagsformer enligt bruklighetsbeteckningarna är utdöda variantformer med bruklighetsbeteckning ”förr även” eller ”förr äfven” vilka utgör femtiotre procent av materialet. Observera att i två fall är både huvud- och sidouppslagsformer utdöda: *levant och lavant* samt *tyngsel* och *tyngsla*. Generellt sett är dock de vanligaste sidouppslagsformerna ord som inte bedöms vara livskraftiga i

språket vid tiden för artikelns redigering till skillnad från de huvuduppslagsformer som de förekommer tillsammans med. Den vanligaste kategorin därefter, med tjugofem procent, är ”eller” som jämställer variantformerna enligt Lundbladh¹⁰. Därpå följer kategorin ”även” med tretton procent. Bruklighetsbeteckningen ”även” avser frekvens, det vill säga att variantformen anses vara mindre vanligt förekommande än det ord som upptas som huvuduppslagsform.

För att se huruvida tiden är en aspekt att ta i beaktande i förhållande till sidouppslagsformernas redigering har jag jämfört den typologiska kategoriseringen med årtalet för artiklarnas redigering vilket redovisas i tabell 2.

Tabell 2: Sidouppslagsformernas typologiska kategorisering med årtalet för varje artikels redigering.

Typologisk kategori	Redigeringsår ¹¹
Ortografiska sidouppslagsformer	1959, 1962
Morfologiska sidouppslagsformer	
<i>Inhemsk formvariation: starka och svaga varianter</i>	1929, 1949, 1973
<i>Inhemsk formvariation: ljudskridning: $\bar{a} > \acute{a}$</i>	1898, 1973
<i>Inhemsk formvariation: växling mellan e och ä</i>	1916, 1937
<i>Inhemsk formvariation: övriga</i>	1903, 1925, 1928, 1933, 1937, 1939, 1945, 1952, 1973, 1977, 1981, 1989, 1993, 1999, 2002, 2005, 2009, 2012
<i>Variation på basis av de långgivande språkens former</i>	1925, 1925, 1926, 1932, 1935, 1954, 1957, 1965, 1969, 1985
Övriga	1906, 1942

Även om underlaget är litet ger det ändå ett resultat som antyder att SAOB redaktionen handskas förhållandevis lika genom åren vad gäller sidouppslagsform. Det enda anmärkningsvärda i en jämförelse¹² mellan de olika typologiska kategorierna är att det sista

¹⁰ Se bilaga 2

¹¹ Årtalen i tabell två uppgår sammanlagt till 39 eftersom två artiklar har sidouppslagsformer som kategoriserats under olika rubriker. De gäller artiklarna med huvuduppslagsformen: *kedja* och *skalm* varav den sistnämnda förekommer under tre rubriker: *inhemsk formvariation*, *övriga*, *starka och svaga varianter* samt *ljudskridning $\bar{a} > \acute{a}$* .

¹² Jag utesluter de två minsta kategorierna i jämförelsen eftersom de endast har två förekomster var.

årtalet i kategorin variation på basis av de långgivande språkens former är 1985, medan kategorin inhemska formvariation sammantaget har en jämn spridning.

5.5 Sammanfattning

Tabell 3: Typologisk kategori i antal och procent.

	Antal	Procent
Ortografiska sidouppslagsformer	2	3
Morfologiska sidouppslagsformer		
<i>Inhemska formvariation: starka och svaga varianter</i>	3	5
<i>Inhemska formvariation: ljudskridning: $\bar{a} > \acute{a}$</i>	2	3
<i>Inhemska formvariation: växling mellan e och ä</i>	2	3
<i>Inhemska formvariation: övriga</i>	39	61
<i>Variation på basis av de långgivande språkens former</i>	14	22
Övriga	2	3
Summa	64	100

Liksom tabell 3 visar är den största gruppen i materialet variantformer som genomgått en inhemska formutveckling på olika sätt. Räknar man samman hela gruppen inhemska formvariation med alla underkategorier utgör den sjuttio procent av materialet. Den därpå följande gruppen är variation på basis av de långgivande språkens former med fjorton procent.

Om man istället närmar sig materialet utifrån andelen lånord visar det sig att 22 av 36 artiklar behandlar lånord¹³ det vill säga 61 procent av materialet. Det ska dock inte tolkas som en likhet med SAOL:s förfaringssätt gällande variantformer utan motsvarar väl den andel som Gellerstam fastställer beträffande lånord och arvord i det svenska ordförrådet med cirka 42 procent arvord och således 58 procent lånord (1994:2). Det finns således ingen tendens i materialet till att lånorden skapar fler artiklar med sidouppslagsformer.

Den vanligaste bruklighetsbeteckningen visade sig vara ”förr även” det vill säga att sidouppslagsformen vid tiden för artikelns redigering inte bedöms vara livskraftig. I en

¹³ Följande huvuduppslagsformer: *abrodd, barill, betjänare, dacier, distributiv, fackla, hachis, hyena, instrument, kedja, kram, levant, markis, pergarmyn, psalmodikon, remark, rulä, sabadill, seidlitzer, soldatesk, stoff och tallrik.*

jämförelse mellan materialets två största kategorier, det vill säga inhemsk formvariation: övriga och variation på basis av de långgivande språkens former, hade den förstnämnda kategorin en jämnare spridning vad gäller redigeringsår. Underlaget är dock alltför litet för att vara tillförlitligt.

Hur har SAOB:s redaktion förhållit sig till SAOL i materialet? I många fall visade sig jämförelsen inte vara möjlig eftersom den vanligaste bruklighetsbeteckningen var ”förr även” och SAOL ska spegla nutidsspråket. Tjugoåtta sidouppslagsformer fördelade på tjugo huvuduppslagsformer återstår efter att ha plockat bort alla utdöda varianter ur materialet.¹⁴ Av dem finns huvud- och sidouppslagsform med i både SAOL och SAOB i fyra fall. I tre av de fallen följer ordlistan och ordboken varandra och det gäller artiklarna med huvuduppslagsformerna *annandag*, *nabb* och *tok*. I det fjärde fallet finns båda variantformerna men förfaringssättet med sidouppslagsform används inte i SAOL utan variantformerna har varsitt uppslag: *ked* och *kedja*.

6 Slutsatser och diskussion

De bruklighetsbeteckningar som SAOB använder ger en generell överblick av vilka variantformer som blir sidouppslagsformer i SAOB eller med andra ord hur redaktören har bedömt att sidouppslagsformen förhåller sig till huvuduppslagsformen. En beskrivning av vilka slags ordvarianter som blir sidouppslagsformer är enligt materialet att en stor del, mer än hälften, utgörs av varianter som inte bedöms vara livskraftiga vid tiden för artikelns redigering. Den andra hälften domineras av varianter som anses vara likvärdiga vad gäller användningsfrekvens och därefter följer de som anses vara mindre vanliga än sina huvuduppslagsformer.

En annan beskrivning är att den klart största andelen av sidouppslagsformerna har genomgått en inhemsk formutveckling. En mindre grupp utkristalliserar sig därefter med variation på basis av de långgivande språkens former.

En ytterligare beskrivning är att andelen lånord i artiklarna med sidouppslagsform i stort sett motsvarar andelen lånord i det svenska ordförrådet och att SAOB:s redaktion åtminstone vad gäller val av förekommande sidouppslagsformer förhållit sig självständiga till SAOL. Tiden för redigering tycks i materialet inte påverka typologisk kategori.

---

¹⁴ Se bilaga 3.

Man skulle också kunna hävda att variationen är utmärkande. Den största typologiska kategorin var inhemsk formvariation: övriga. En grupp som exempelvis består av: kvarstående nominativändelse, sammandrag, sammanblandning, försvenskad form och ljudomvandling.

Jag har närmat mig SAOB:s behandling av sidouppslagsform genom att granska artiklar med förekommande sidouppslagsformer. Det finns en annan infallsvinkel som kan vara givande att fortsätta studien med nämligen att göra tvärtom, det vill säga att granska de fall där variantformer inte har blivit sidouppslagsformer utan istället har placerats i formparentesen. Artikeln som behandlar *tallrik* upptar exempelvis i formparentesen varianten *tallrek* som är belagd 1554-1783, möjligen en mellanform i utvecklingen från *talerk* till *tallrik* genom uttalsförskjutning. Vilka kriterier ligger bakom beslutet att placera variantformen *tallrek* i formparentesen och inte som sidouppslagsform? Artikeln är redigerad 2003 men kanske kan man ändå spåra orsaken tillbaka till Ernst Albin Kocks kriterier för vad han kallar sidostamform, att variantformen ska ha en relativt stor betydelse och viss självständighet i förhållande till huvuduppslagsformen. Möjligen har redaktören i det här fallet bedömt att *tallrek* är för likt *tallrik*. Å andra sidan existerar inga uttalade regler för hur många ord som kan placeras som sidouppslagsform.

Konsekvensen av att placera en variantform i formparentesen blir att ordet är mindre synligt och att det blir svårare att hitta. Sannolikt berör artikeln inte heller ordbildningen för den specifika formen såsom artiklarna kan göra för sidouppslagsformer. På så sätt skulle man kunna hävda att en variantforms status faller från huvuduppslagsform till sidouppslagsform och därefter till formparentes. SAOB:s brukare har dock goda möjligheter att hitta sidouppslagsformer i ordboken eftersom man tillämpar ett system med hänvisning på alfabetisk plats. Det innebär i sin tur att de tar upp mer plats i den fysiska ordboken. För varje artikel har jag kontrollerat huruvida sidouppslagsformen har en hänvisning. Det visar sig att endast ett fåtal saknar hänvisning. I materialet är det växling mellan *e* och *ä* som i sidouppslagsformerna *hyän* och *betjenare* samt *rouleau*.¹⁵

Ett annat sätt att gå tillväga för att ytterligare gå bortom exempelbeskrivningen av sidouppslagsform i SAOB är att göra snävare nedslag tidsmässigt för att begränsa den ”redigeringskultur” som existerar i såväl outtalade som nedskrivna regler. Materialet uppvisar inga sidouppslagsformer som är skapade enligt Jonssons tredje regel enligt kapitel 4.2. Inga av sidouppslagsformerna speglar således konflikten mellan nusvensk ordidentifikation och

---

¹⁵ Då sidouppslagsformen följer huvuduppslagsformen i SAOB alfabetiskt, som i variantformerna *blånad* och *blånade* saknas också hänvisning på alfabetisk plats efter artikeln.

historisk samhörighet. En möjlighet att gå vidare med granskningen av sidouppslagsformerna vore att rikta in sig på just denna konflikt och specifikt söka efter den. En sådan undersökning skulle dock kräva en annan urvalsmetod.

Sist och slutligen handlar frågan också om olika bedömningar av olika redaktörer eller till och med olika bedömningar av samma redaktör vid olika tillfällen.

Litteraturförteckning

- Abelin, Åsa & Allén, Sture (red.) 1994. *Svensk ordbok. 1, A-M*. Stockholm: Norstedt.
- Allén, Sture, Sigurd, Bengt & Loman, Bengt 1986. *Svenska akademien och svenska språket: tre studier*. Stockholm: Norstedt.
- Allén, Sture & Abelin, Åsa (red.) 1998. *Stora svenska ordboken*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedts ordbok.
- Almhult, Artur 1954. *Svenska akademien*. Stockholm: Norstedt.
- Anna Helga Hannesdóttir 1998. *Lexikografihistorisk spegel: den enspråkiga svenska lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga*. Diss. Göteborg : Univ.
- Axelsson, Per & Josephson, Håkan (red.) 2001. *Svensk ordbok och svensk uppslagsbok*. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Bergman, Gösta 2003. *Kortfattad svensk språkhistoria*. [Ny utg.]. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Cederschiöld, Gustaf 1893. *Några meddelanden om Svenska akademiens ordbok öfver svenska språket: föredrag vid femte allmänna flickskolemötet i Lund den 14 juni 1893*. Lund.
- Ekbo, Sven & Loman, Bengt 1965. *Vägledning till Svenska akademiens ordbok*. Stockholm: Svenska Bokförlaget.
- Ernby, Birgitta 2008. *Norstedts etymologiska ordbok: [20.000 uppslagsord]*. 1. uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Fries, Elias 1880. *Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen*. Stockholm: Norstedt.
- Gellerstam, Martin 2002. Norm och bruk i SAOL. *LexicoNordica* 9, s. 21-31.
- Gellerstam, Martin 1994. Ordförrådets härledning. I *Arv och lån i svenskan: sju uppsatser om ordförrådet i kulturströmmarnas perspektiv*. Stockholm: Norstedt.
- Grimm, Jacob & Grimm, Wilhelm. *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig. Digitalversion tillgänglig från: <http://dwb.uni-trier.de/de/>

- Hast, Sture 1993. SAOB och dess likar. De fyra stora historiska nyspråkliga germanska ordböckerna. En kort redogörelse och jämförelse. I *Ord och lexikon. Festskrift till Hans Jonsson*. Lund.
- Heidenstam, Verner von 2007. *Dikter*. [Ny utg.] Stockholm: Bonnier.
- Jonsson, Hans 1993. *Handbok för redigeringen av Svenska Akademiens ordbok*, 2:a uppl.
- Krieghoff, Jennifer 2003. *Dekondensering av tre artiklar i Svenska akademiens ordbok*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Kock, Ernst Albin 1904. *Handbok för redigeringen af Svenska akademiens ordbok*. Lund: Berling
- Larsson, Lennart 2012. Varför inte dub(b)lettformer?: Om SAOB som normativ ordbok. I Birgit Eaker, Lennart Larsson & Anki Mattisson (red.) *Nordiska studier i lexikografi 11*, Lund. 385-395.
- Linder, Nils 1886. *Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift*. Omarb. af en äldre skrift med samma titel Stockholm.
- Lindgren, Birgitta 2012. *Stavning av främmande ord i svenskan* [www]. Hämtat från <https://sprakradet.no/nb-NO/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraaknytt_1996/Spraaknytt_1996_2/Stavning_av_frammande_ord_i_s/>. 16 december 2012.
- Ljunggren, Evald 1904. *Svenska akademiens ordbok: ett genmäle*. Lund: Gleerup
- Lundbladh, Carl-Erik 1992. *Handledning till Svenska akademiens ordbok*. Stockholm: Norstedt.
- Lundbladh, Carl-Erik 2003. Kritiken av SAOB. *LexicoNordica 13*, s. 273-284.
- Lundquist, Kjell 2005. *Lilium martagon L.: krolliljans introduktion och tidiga historia i Sverige intill år 1795 - i en europeisk liljekontext*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, 2005.
- Mattisson, Anki 2006. Genusperspektiv på SAOB:s källor. I *LexicoNordica 13*. S. 55-68.
- Malmgren, Sven-Göran 2012. Huvudredaktör för SAOL 14. *Re: Variantformer i SAOL:s trettonde upplaga och tidigare*. E-brev till SAOL redaktionen, 27 november 2012.
- Malmgren, Sven-Göran 2006. SAOB ett steg närmare målet. I *Lexico Nordica 13*, s. 273-284.
- Odhner, Clas Theodor & Tegnér, Esaias (red.) 1892. *Svenska akademiens handlingar. Ifrån år 1886, D. 6, 1891*. Stockholm: Norstedt.
- Rogström, Lena 1996. Den ortografiska normen i SAOB. Allén, S., Cederholm, Y., Johansson Kokkinakis, S., Rogström, L., Rydstedt, R. & Svensson, L. 1996. *Om svar anhålles*. Rapport från OSA-projektet. GU-ISS-96-4. Research Reports from the Department of Swedish, Göteborgs universitet.

- Rosqvist, Bodil 2011. *Strängt upptagen och fast besluten. Beskrivningen av kollokationer i SAOB*. MISS : meddelanden från Institutionen för svenska språket. Lic-avh., Göteborg: University of Gothenburg.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. 1893-. Lund.
- SAOB-redaktionens nätsidor. Hämtat från <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>. *Om SAOB*, hämtat den 15 december 2012. *Statistik över SAOB*, hämtat den 29 april 2013.
- SAOL = *Svenska akademiens ordlista över svenska språket*. (1874-). 1 uppl. Samt 6-13 uppl.
- Sigurd, Bengt 1972. *Svenska ordböcker*. 2. uppl. Lund: Gleerup.
- Swedenborg, Lillemor & Blomqvist, Hans (red.) 2011. *Svensk synonymordbok*. 4. uppl. Stockholm: Norstedt.
- Svensén Bo 1998. Ordboksstruktur och etymologisk information. *LexicoNordica* 5, s. 149-168.
- Svensén, Bo 2004. *Handbok i lexikografi: ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Söderwall, K. F. 1884-1918. *Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Bd I, A-L*. Lund.
- Wadstein, Elias 1895. Anmälan av "Ordbok öfver Svenska Språket utgifven af Svenska Akademien". Häftet 1. I *Arkiv för nordisk filologi*. (1888-). Lund: C.W.K. Gleerups förlag.
- Wessén, Elias 1992. *Svensk språkhistoria. 1, Ljudlära och ordböjningslära*. [Stockholm]: [Nytryck i nordiska språk (NNS). Institutionen för nordiska språk, Univ.]

Bilaga 1

Varje utgivet band av SAOB är numrerat. Det första bandet från *a-anlöpfung* har nummer ett och så vidare. Kolumnerna i tabellen ger information om band, bandets tryckår, gällande upplaga av SAOL vid tiden för bandets färdigställande, huvuduppslagsform, sidouppslagsform samt information om uttal. Observera att för utdöda variantformer anges inget uttal.

Band	Tryckår	Uttal
1	1898 SAOL 6	ABRODD <i>a³~brod²</i> l. ÅBRODD <i>å³~brod²</i> , r. l. m.; best. -en . Spalt: A16; red. avslutad: 1898.
2	1903 SAOL 7	ANNANDAG <i>an³an~da²g</i> l. (hvard.) <i>~da³</i> , äfv. <i>an³anda² l. -da²</i> , l. (i sht hvard. i norra o. mellersta Sv.) ANNDAG <i>an³~da²g</i> l. <i>~da²</i> , äfv. <i>an³da² l. -da²</i> l. <i>an⁴~da¹g</i> l. <i>~da¹</i> l. <i>an⁴da</i> l. <i>-da</i> , r. l. m.; best. -dagen , hvard. äfv. <i>-dan</i> ; pl. -dagar , hvard. äfv. -dar . Spalt: A1617; red. avslutad: 1898.
3	1906 SAOL 7	BARILL <i>baril⁴</i> l. BARIL <i>bari⁴</i> , r. l. m.; best. -en ; pl. -er . Spalt: B321; red. avslutad: 1900.
4	1916 SAOL 7	BETJÄNARE <i>bejä⁴nare</i> l. BETJENARE <i>-je⁴n-</i> , l. ⁰³⁰² , in.; best. -en l. -n ; pl. ==. Spalt: B2020; red. avslutad: 1907.
5	1925 SAOL 8	BLÅNAD <i>blå³nad²</i> , sbst. ¹ , r. l. m.; best. -en ; förr äfv. BLÅNADE , n.; pl. -er . Spalt: B3546; red. avslutad: 1917.
6	1925 SAOL 8	DACIER <i>da⁴sier</i> , äfv. DAKER -ker, äfv. DACER , <i>-ser</i> , m.; best. -n ; pl. ==. Spalt: D5; red. avslutad: 1905.
7	1925 SAOL 8	DISTRIBUTIV <i>dis¹tribti⁴v</i> , äfv. <i>-u-</i> , äfv. ³⁰⁰ ~ ² l. ⁴⁰⁰ ~ ¹ , n.; best. -er ; pl. == l. -er ; äfv. DISTRIBUTIVUM <i>-ti⁴vum</i> , resp. ³⁰⁰ ~ ²⁰ l. ⁴⁰⁰ ~ ¹⁰ , n.; best. -ivet , i best. anv. äfv. utan slutartikel; pl. -iver , äfv. -iva . Spalt: D1678; red. avslutad: 1918.
8	1926 SAOL 8	FACKLA <i>fak³la²</i> , r. l. f.; best. -an ; pl. -or ; förr äv. FACKEL , m. l. f. best. facklen , ss. n. facklet ; pl. ss. m. l. f. racklar . Spalt: F26; red. avslutad: 1919.
9	1928 SAOL 8	FULLMÅNE <i>ful³~må²ne</i> , r. l. m.; best. -en ; pl. -ar ; förr äv. FULLMÅNA , r. l. m.; best. -an ; pl. -ar . Spalt: F1819; red. avslutad: 1926.
10	1929 SAOL 8	GADD <i>gad⁴</i> , sbst. ¹ , r. l. m., förr äv. GADDE , m.; best. -en ; pl. -ar . Spalt: G3; red. avslutad: 1928.
11	1932 SAOL 8	HACHIS <i>hafi⁴</i> , äv. med fr. uttal, sbst. ² , r. l. m.; best. -en ; pl. -er , (†) == ; l. HACHÉ <i>haje⁴</i> , r. l. m.; best. -n l. -en ; pl. -er .

Band	Tryckår	Uttal
		Spalt: H8; red. avslutad: 1930.
12	1933 SAOL 8	HYENA <i>hye³na²</i> , ngn gg <i>hyä³</i> , l. ⁰⁴⁰ , f. ig. l. r.; best. -an (†) i best. anv. utan slutartikel; pl. -or (†) -er ; förr äv. HYÄN l. HYEN , f. ig. l. r.; best. -en ; pl. -er . Spalt: H1607; red. avslutad: 1932.
13	1935 SAOL 8	INSTRUMENT <i>in¹stromän⁴</i> l. <i>-u-</i> , n.; best. -et ; pl. == l. -er ; förr äv. INSTRUMENTE , n.; pl. -en . Spalt: I881; red. avslutad: 1933.
14	1937 SAOL 8	KEDJA <i>je³dja²</i> , äv. KÄDJA <i>jä³</i> - r. l. f.; best. -an ; pl. -or (†) -er ; l. (numera, utom i Finl., bl. i poesi o. högre stil) KED <i>je⁴d</i> , stundom KÄD <i>jä⁴d</i> , sbst. ¹ , r. l. f., stundom n.; best. -en , ss. n. -et ; pl. -er ³² , äv. ⁴⁰ , ss. r. l. f. stundom -ar , ss. n. äv. =; förr äv. KE l. KÄ , f.; best. -n ; förr äv. KEDA l. KÄDA , r. l. f.; best. -an ; pl. -or l. -er ; förr äv. KEDE l. KÄDE , f. (l. m.); best. -en ; pl. -ar l. -er (jfr ovan); förr äv. KEDJE l. KÄDJE , r. l. f. (l. m.); best. -en ; pl. -ar l. -er . Spalt: K873; red. avslutad: 1935.
15	1939 SAOL 8	KRAM <i>kra⁴m</i> , äv. <i>kram⁴</i> , sbst. ¹ , n.; best. -et ; förr äv. KRÄM , n. Spalt: K2633; red. avslutad: 1937.
16	1942 SAOL 8	LEVANT sbst. ² , l. LAVANT , r. l. m. l. f.; best. -en . Spalt: L586; red. avslutad: 1940.
17	1945 SAOL 8	MARKIS <i>marki⁴s</i> , sbst. ¹ , m.; best. -en ; pl. -er ; stundom äv. MARKI <i>marki⁴</i> , m.; best. -en l. -n ; pl. -er . Spalt: M337; red. avslutad: 1943.
18	1949 SAOL 8	NABB <i>nab⁴</i> l. NABBE <i>nab³e²</i> , r. l. m.; best. -en ; pl. -ar . Spalt: N2; red. avslutad: 1946.
19	1952 SAOL 9	OL <i>o⁴</i> , sbst. ¹ , r. l. m.; best. -en ; l. OR <i>o⁴r</i> , sbst. ¹ , n.; best. -et ; förr äv. ORA , sbst. ¹ , r. l. f.; best. -an . Spalt: O569; red. avslutad: 1950.
20	1954 SAOL 9	PERGAMYN <i>pær¹gamy⁴n</i> l. <i>pär¹</i> -, l. PERGAMIN <i>-i⁴n</i> , n.; best. -et . Spalt: P653; red. avslutad: 1952.
21	1957 SAOL 9	PSALMODIKON <i>salm^odikon</i> l. ⁰³⁰² , n.; best. -et ; pl. ==, äv. -dika ; förr äv. PSALMODIKUM , n.; äv. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat) PSALMONIKA <i>salm^onika</i> l. ⁰³⁰² r. l. f.; best. -an ; pl. -or . Spalt: P2301; red. avslutad: 1955.
22	1959 SAOL 9	REMARK <i>remar⁴k</i> l. REMARQUE <i>remar⁴k</i> l. med mer l. mindre fr. uttal, r. l. f. best. -en ; pl. -er . Spalt: R1023; red. avslutad: 1957.
23	1962 SAOL 9	RULÅ <i>rulå⁴</i> l. <i>ro-</i> , l. ROULEAU <i>rolå⁴</i> l. <i>ro-</i> l. <i>ru-</i> l. med mer l. mindre genuint franskt uttal, r. l. m; best. -n , stundom äv. -en ; pl. -er .

Band	Tryckår	Uttal
		Spalt: R2881; red. avslutad: 1960.
24	1965 SAOL 9	SABADILL <i>sab¹adil⁴u</i> , r. l. f.; best. -en ; pl. -er ; äv. SABADILLA <i>sab¹adil³a²</i> l. ¹⁰⁴⁰ , r. l. f.; best. -an . Spalt: S4; red. avslutad: 1963.
25	1969 SAOL 9	SEIDLITZER- <i>säj³dilitser~</i> l. med mer l. mindre genuint t. uttal, l. SEIDLITZ- <i>-lits~</i> , förr äv. SEDLITZER- . Spalt: S1728; red. avslutad: 1966.
26	1973 SAOL 10	SKALM <i>skal⁴m</i> , förr äv. SKÅLM l. SKARM , r. l. m. l. f., förr äv. SKALME , r. l. m.; best. -en ; pl. -ar . Spalt: S3445; red. avslutad: 1970.
27	1977 SAOL 10	SKRÄVLA <i>skräv³vla²</i> l. <i>skräv³la²</i> , sbst. ² , r. l. f.; best. -an ; pl. -or l. -er ; l. SKRÄVEL <i>skräv⁴vel</i> l. <i>skräv⁴el</i> , sbst. ² , r. l. m. l. f.; best. -veln ; pl. -vlar , äv. -vler . Spalt: S4782; red. avslutad: 1973.
28	1981 SAOL 10	SLYA <i>sly³a²</i> l. SLIA <i>slī³a²</i> l. SLYGA <i>sly³ga²</i> l. SLYJA <i>sly³ja²</i> l. SLÖJA <i>slöj³a²</i> , sbst. ¹ , förr äv. SLEJA l. SLÖGA , r. l. f.; best. -an ; pl. -or . Spalt: S6945; red. avslutad: 1978.
29	1985 SAOL 10	SOLDATESK <i>sol¹datäs⁴k</i> , r. l. m. l. f.; best. -en ; pl. (numera bl. tillf.) -er ; äv. (numera knappast br.) SOLDATESKA <i>sol¹datäs⁴ka</i> , r. l. f. l. m.; best. -an . Spalt: S8697; red. avslutad: 1982.
30	1989 SAOL 11	SPÅR <i>spå⁴r</i> , sbst. ³ , förr äv. SPÅRR , sbst. ² , l. SPORR , sbst. ³ , n. (†) r. l. m. l. f.?.; best. (ss. n.) - er ; pl. == Spalt: S10421; red. avslutad: 1986.
31	1993 SAOL 11	STOFF <i>stof⁴</i> , sbst. ¹ , förr äv. STOFT , sbst. ¹ , n. (†) r. l. m.; best. -er ; pl. == l. (i bet. 2 o. 4 , i bet. 4 endast, förr äv. i bet. 1) -er . Spalt: S12039; red. avslutad: 1991.
32	1999 SAOL 12	STÅD <i>stå⁴d</i> , förr äv. STOD , sbst. ⁴ , l. STUD , n. (†) r. l. m.? l. f.?.; best. -er ; pl. = resp. -ar (†) - er , möjl. äv. att hänföra till sg. ståda; förr äv. STÅDA , f.; pl. -or anträffad bl. möjl. föreliggande i formen -er (se ovan). Spalt: S13799; red. avslutad: 1997.
33	2002 SAOL 12	SVÄRJ <i>svæ⁴rj</i> , förr äv. SVÄR , sbst. ⁴ , n. Spalt: S15413; red. avslutad: 2000.
34	2005 SAOL 12	TALLRIK <i>tal³rik²</i> l. <i>tal⁴rik</i> , r. l. m. (†) n.; best. -en (ss. n. -er) ; pl. -ar (†) -er (möjl. äv. att hänföra till sg. tallrika); förr äv. TALLER , r. l. m.; best. -en ; pl. -ar l. -er ; l. TALLERK , r. l. m. l. n. best. -en (ss. n. -er) ; pl. -ar l. -er ; l. TALLRIKA , r. l. f.; utom i dat. sg. talrikonne anträffat bl. i pl. -or l. -er (se ovan). Spalt: T324; red. avslutad: 2003.

Band	Tryckår	Uttal
35	2009 SAOL 13	TOK <i>to⁴k</i> , sbst. ¹ , m./ig. l. (i sht om kvinna) n.; best, -en , ss. n. -et ; pl. -ar ; äv. TOKER <i>to⁴ker</i> , m.; best. -n ; pl. -ar . Spalt T1881; red. avslutad: 2006.
36	2012 SAOL 13	TYNGSEL , r.l.f.; best. -n ; äv. TYNGSLA , r.l.f., best. -an . Spalt T3471; red. avslutad: 2010.

Bilaga 2

Nedanstående förklaringar till bruklighetsbeteckningarna är hämtade från Lundbladh (1992).

- l.: *eller* markerar att varianterna är likvärdiga vad gäller användningsfrekvens.
- äv/äfv.: *även/äfven* signalerar att den första formen är något vanligare.
- stundom äv.: *stundom även* förklaras inte av Lundbladh men bör innebära ytterligare en inskränkning vad gäller användningsfrekvens.
- förr äv./förr äfv.: *förr även/förr äfven*. Om *förr* står utan parentes i definitionstext och följs av *äv*. är det synonymt med korstecknet som innebär att ordet inte längre används i den beskrivna betydelsen. Det visas också genom att orden saknar uttalsangivelser.
- äv (numera knappast br.): *även (numera knappast brukligt)* är en grav inskränkning av bruklighet, den mest inskränkande brukligheten om man bortser från korstecknet.
- l. (i sht hvard. I norra o. mellersta Sv.): *eller* (i synnerhet vardagligt i norra och mellersta Sverige) är en begränsning både vad gäller region och stilvärde.
- l. (numera, utom i Finl., bl. i poesi o. högre stil): *eller* (numera, utom i Finland, blott i poesi och högre stil), begränsning vad gäller region och stilvärde.
- äv. (i vissa trakter, bygdemålsfärgat): lokal begränsning.

Bilaga 3

Livskraftiga variantformer, en jämförelse mellan SAOB och SAOL.

SAOB	SAOB	SAOL	SAOL
Sidouppslag.	Huvuduppslag.	Huvuduppslag.	Sidouppslag.
Anndag	Annandag	X	X
Baril	Barill	-	-
Betjenare	Betjänare	-	-
Dacer	Dacier	-	-
Daker	Dacier	-	-
Distributivum	Distributiv	X	-
Haché	Hachis	-	-
Ked	Kedja	X	X
Käd	Kedja	X	-
Kädja	Kedja	X	-
Marki	Markis	X	-
Nabbe	Nabb	X	X
Or	OI	-	-
Pergamin	Pergamyn	-	-
Psalmodika	Psalmodikon	X	-
Psalmonika	Psalmodikon	X	-
Remarque	Remark	-	-
Rouleau	Rulå	-	-
Sabadilla	Sabadilla	X	-
Seidlitz	Seidlitzer	-	-
Skrävel	Skrävla	-	-
Slia	Slya	-	-
Slyga	Slya	-	-
Slyja	Slya	-	-
Slöja	Slya	-	-
Soldateska	Soldatesk	X	-
Toker	Tok	X	X
Åbrodd	Abrodd	Åbrodd	-

X = ja

- = nej